

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושמונה

מסות-מסעי (תשכ"ט)

פרק ל"ג

א. אלה מסעי בני-ישראל אשר יצאו מארץ מצרים...

רש"י ד"ה אלה מסעי: למה נכתבו המסעות הללו? להודיע חסדיו של מקום, שאע"פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר, לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים ולא היתה להם מנוחה, שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות; צא מהם י"ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזירה משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה, משם נשתלחו המרגלים, שנאמר (במדבר י"ב ט"ז) "ואחר נסעו העם מחצרות", (בס' י"ג) "שלח לך אנשים" וכאן הוא אומר (ל"ג יח) "ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה", למדת שהיא במדבר פארן. ועוד: הוצא משם שמונה מסעות שהיו אחר מיתת אהרן מהור ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים, נמצא שכל שמונה ושלושים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות. זה מיסודו של ר' משה הורשן. ור' תנחומא דרש בו דרשה אחרת: משל למלך שהיה בנו חולה והוליו למקום רחוק לרפאותו. כיון שהיו חוזרין, התחיל אביו מונה כל המסעות. אמר לו: "כאן ישננו, כאן הוקרנו (לשון התקרר והצטנן), כאן חששת את ראשך וכו'." (והמשך במדרש תנחומא: כך אמר לו הקב"ה למשה: "מנה להם כל המקומות, היכן הכעיסוני". לכך נאמר: "אלה מסעי בני-ישראל".)

1. ר' חסדאי אלמושנינו משמרת הקדש (פירוש על רש"י)

"מה שכתב הרב שכלם היו בשנה ראשונה - לאו דוקא."
מה ראה לומר כך ואין יש לפרש דברי רש"י אלה?

2. דברי רש"י שהביא מיסודו של ר' משה הורשן עוררו תמיהה גדולה אצל רוב פרשניו ונסו לישב את דבריו ונדחקו - ולא מצאו דרך נאותה להולמם. מה היא התמיהה הגדולה על דברי רש"י אלה?

3. מה ההבדל בין שתי הדרשות המובאות ברש"י ולמה לא הסתפק בהבאת הראשון בלבד? (הלא למדנו פרשני רש"י שאינו מביא שתי דרשות אלא אם כן לא נחה דעתו באחד מהם.)

ב. א. אלה מסעי בני-ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן.

ב. ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'; ואלה מסעיהם למוצאיהם. הרכסים לבקעה ד"ה מוצאיהם: כמו (שמואל ב') "לדעת את מוצאך ואת מבואך", ענין תנועת אדם (איהרע בעוועגונגען) מסע למסע.

יבאר ד"ה את מוצאיהם: את כל המקומות שיצאו משם לנסוע אל מקום אחר כמו שמבאר "למסעיהם", ר"ל: את מוצאיהם לצורך מסעיהם.

שכ"ל ד"ה ויכתב משה את מוצאיהם: אין הכוונה המקומות שיצאו משם, אלא המקומות שהגיעו שמה, מקומות החנייה, וזה מפני שלא היתה יציאתם אל ארץ נושבת וערי חומה, אלא למקומות שבמדבר; והנה מצאנו (שמות ט"ו כ"ב) "ויצאו אל מדבר שור", ולא אמר "ויבואו", כי הביאה למקום פתוח - יציאה תיקרא. לפיכך נכתב גם כאן "מוצאיהם" על מקומות הביאה והחנייה.

העמק-דבר ד"ה אלה מסעי: ... שהיו המסעות נחלקים: ממצרים עד קדש ברנע היו נוסעים לתכלית ביאה לארץ-ישראל, והיה התכלית - המסע כדי להתקרב לארץ-ישראל.

מקדש-ברנע שהיה מעשה המרגלים ונגזר שיהיו מתעכבים ארבעים שנה וגם יהיו נודדים ממקום למקום... ואם כן היו מסעות אלו תכלית היציאה ממקום למקום.

ואחר שבאו לקדש שבמדבר צין לארץ אדום החלו להתקרב לארץ-ישראל לכנוס ולירש, חזר תכלית הנסיעה להיות קרוב לארץ-ישראל. על כן כתב "אלה מסעי בני-ישראל... לצבאותם" היינו לתכליתם, כמו שבארנו בס' שמות י"ב ז"א. * ד"ה ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם: זהו חלק השני, שהעיקר היה היציאה ממקום וילכו נודדים...

ד"ה ואלה מסעיהם למוצאיהם: זהו חלק השלישי שהיה תכלית המסע כדי שיתקרבו לארץ-ישראל וזהו תכלית היציאה מארץ מצרים, והיינו למוצאיהם.

* העמק דבר שמות י"ב ז"א ד"ה על צבאותם: במשטר צבא ולא מעורבבים.

ויותר נכון לפרש מלפון (איוב) "הלא צבא לאנוש עלי ארץ" דמשמעו: כל אנוש נוצר לתכליתו וזהו צבאו. וכן ישראל נוצרו להיות לאד גויים להעמידם על ידיעת אלוהי עולם. וכמו אברהם אבינו שנקרא "אב המון גויים" משום זה הענין. וכל זמן שהיו ישראל בגולה וגם היו ערלים, לא הגיעו ל"צבאותם", ועתה כאשר יצאו להיות עם ה' וגם נימולו כלם, הגיעו לצבאותם.

(גליון מסות-מסעי)

- x 1. כיצד מפרש כל אחד משלשת הפרשנים הראשונים שהובאו לעיל את למ"ד של "למסעיהם".
- xx 2. שלשת הפרשנים הראשונים שונים זמ"ז בפרשם את המלה "מוצאיהם", אך מהי החולשה המשותפת לפירושיהם, חולשה שמשתדל בעל העמק-דבר להתגבר עליה?
- xx 3. מהו היחס שבין פסוק א' לפסוק ב' לפי דעת שלשת הראשונים ומהו היחס שבין שני פסוקים אלה לפי דעת בעל העמק-דבר?
- xx 4. למה מפרש בעל העמק-דבר את המלה "לצבאותם" שבפסוק א' כפי פירושו השני שנתן בשם 'י"ב נ"א ולא כפי פירושו הראשון שם?

ג. אלה מסעי בני-ישראל.

רמב"ם מורה נבוכים מאמר ג' פרק ב': ומפני זה כשתראה ספורים בזולת המצות ותחשוב שהספור ההוא אין דרך לזכרו או שיש בו אריכות, אינו רק להיותו בלתי רואה הפרטים המביאים לזכור מה שנזכר. ומזה סדר זכר המסעות, יראה מפורט של ענין, שזכר מה שאין תועלת בו כלל; ומפני זאת המחשבה העולה על הלב: אמר "ויכתב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'". ומקום הצורך אליו גדול מאוד, מפני שכל המופתים אינם אמתיים רק למי שראם, אך לעתיד ישוב זכרם ספור ואפשר שיכזב השומע... וממופתי התורה מן הגדולים שבהם, עמוד ישראל במדבר ארבעים שנה; והמצא בו המן בכל יום; והמדבר ההוא כמו מאמר הכתוב (דברים ח' ט"ו) "נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים"; והם מקומות רחוקים מאוד מן הישוב, בלתי טבעיים לאדם (במדבר כ' ה') "לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשתות" ואמר בהם גם כן (ירמיהו ב') "ארץ לא עבר בה איש ולא ישב אדם שם" וכתוב בתורה (דברים כ"ט) "לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם"; ואלו כולם מופתים גדולים גלויים נראים. וכאשר ידע ה' ית' שאפשר לפקפק באלו המופתים בעתיד, כמו שמפקפקין בשאר הספורים ויחשב (השומע - המפקפק). שהמדות היתה במדבר קרוב לישוב, שאפשר לחרש בהם ולזרע ולקצור או להזון באחד הצמחים אשר היו שם, או שמטבע המן לרדת במקומות ההם תמיד, או שיש במקומות ההם בארות מים; מפני זה רסיר המחשבות ההם כולם, וחזק עניני אלה המופתים כולם בבאור המסעות ההם, שיראו אותם הבאים וידעו גודל המופת, בעמוד מין האדם במקומות ההם ארבעים שנה. וכן אמרו (במדבר ט"ז) "על פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו" היה מספיק בספר, ויעלה בלב האדם מתחילה מחשבה, כי כל מה שבא אחריו בזה הענין הוא הארכת דברים אין צורך, ר"ל (במדבר ט"ז) "ובהאריך הענין..." "ויש אשר יהיה הענין" ואני אודיעך טעם אלה הפרטים כולם: טעמם הוא לחזק הענין ההוא, לסלק בו מה שהיו האומות חושבים אז ומה שיחשבו עד היום, שישראל תעו בדרך ולא ידעו אנה ילכו, באמרו "נבוכים הם בארץ" וכן קוראים אותו הערביים עד היום "מדבר התעיה" ויחשבו שישראל תעו ולא ידעו הדרך, והתחיל הכתוב לדבר ולחזק, כי המסעות ההם שהיו בלתי מסודרים ושונים בקצתם פעמים והיות וזמן עמידתם בכל מסע חלוק (=שונה) זה מזה, עד שהיה מעמדם במסע אחד שמונה עשרה שנה ובמסע אחר יום אחד, הכל בשעור האלוקי, ולא היה תעיה בדרך - רק לפי העלות עמוד הענין, ומפני זה פרט הפרטים ההם כולם. וכבר בארה התורה כי הדרך ההוא קרוב וידוע וסלול, ר"ל הדרך אשר בין חורב... ובין קדש ברנע אשר היא התחלת הישוב, כמו שב' (במדבר כ' ט"ז) "והנה אנחנו בקדש עיר קצה גבולך", והדרך ההוא מהלך אחד עשר יום כאמרו (דברים א') "אחד עשר יום מחרב דרך הר שעיר עד קדש ברנע" ואין זה מה שאפשר לתעות בו 40 שנה, אבל מסע העיבור הוא מה שכתוב בתורה. וכן כל ענין שיעלם מן העין, יש לו סבה חזקה והנהיג הענין כולו על העיקר, אשר העירו חז"ל עליו: (דברים ל"ב ט"ז) "כי לא דבר ריק הוא מכסם" - ואם ריק הוא - מכס הוא (ירושלמי פאה פרק א' הלכה א')

ספורנו ד"ה אלה מסעי: רצה הא-ל ית' שיכתבו מסעי ישראל להודיע זכותם בלכתם אחריו במדבר בארץ לא זרועה, באופן שהיו ראויים להכנס לארץ.
ד"ה ויכתב משה: כתב המקום שיצאו אליו והמקום אשר נסעו ממנו, כי לפעמים היה המקום שיצאו אליו בתכלית הרע והמקום שנסעו ממנו - טוב.
ד"ה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ולפעמים קרה הפך זה. וכתב גם כן ענין המסע שהיה לצאת ממקום אל מקום בלי הקדמת ידיעה שהיה זה קשה מאד ובכל זה לא נמנעו. ובכן נכתב בכל אחד מהן "ויסעו" ממקום פלוני "ויחנו" במקום פלוני, כי המסע והחניה כל אחד מהם קשה.

1. הסבר את המקומות המסומנים בקו.
2. מה ההבדל בין הרמב"ם וספורנו בטעם כתיבת המסעות?
3. לפי דעת הרמב"ם יכול מקומנו לשמש כדוגמא למקומות אחרים מסוגו במקרא. הסבר לאיזה סוג התכוון ובמה הוא יכול לשמש דוגמא.
4. פרש את הרעיון הכלול בדברי חז"ל (בירושלמי) המובאים בסוף דברי הרמב"ם ולאיזה צורך הביא אותם!

תשובות נא לשלוח לבחמה ליבוביץ קרית משה ירושלים.